

**Katedra andragogiky FiF UK
– korene formovania študijného a vedného
odboru a inštitucionalizácia tohto pracoviska
na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského
(1961/62 - 1989/90)**

*Doc. PhDr. Rozália Čornaničová, CSc.
Filozofická fakulta Univerzity Komenského
Bratislava*

Anotácia

Vývoj inštitucionalizácie Katedry andragogiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v rokoch 1961/62 – 1989/90: Katedra pedagogiky vysokých škôl, Katedra vysokoškolskej pedagogiky, Katedra vysokoškolskej pedagogiky, výchovy a vzdelávania dospelých. Korene formovania študijného a vedného odboru andragogika: vysokoškolská pedagogika, osвета, výchova a vzdelávanie dospelých.

Annotation

Institutionalisation development of the Department of Andragogy at the Faculty of Arts at Comenius University in 1961/62 – 1989/90: Department of Pedagogy of Universities, Department of University Pedagogy, Department of University Pedagogy and Adult Education. Roots of formation of the field of the study and science programme of andragogy: university pedagogy, public education, and adult education.

Kľúčové slová

Dejiny andragogiky, katedra andragogiky, katedra pedagogiky vysokých škôl, katedra vysokoškolskej pedagogiky, katedra vysokoškolskej pedagogiky, výchovy a vzdelávania dospelých.

Key words

History of Andragogy, Department of Andragogy, Department of Pedagogy of Universities, Department of University Pedagogy, Department of University Pedagogy and Adult Education.

Úvod

Katedra andragogiky FiF UK nesie svoj súčasný názov od akademického roku 1992. V tom turbulentnom období vývojových zmien u nás nový názov katedry neznamenal len terminologickú zmenu názvu pracoviska, ale naopak zmena názvu bola výrazom kvalitatívnych zmien v novom profilovaní katedry a študijného odboru tu realizovaného. V svojom príspevku sa chcem sústrediť na korene vyčleňovania sa a formalizácie andragogiky ako študijného a vedného odboru a inštitucionalizácie katedry ako samostatného pracoviska Filozofickej fakulty Univerzity Komenského.

Inštitucionálne sa súčasná Katedra andragogiky FiF UK stala priamou pokračovateľkou Katedry vysokoškolskej pedagogiky, výchovy a vzdelávania dospelých FiF UK, ktorá bola priamou pokračovateľkou **Katedra pedagogiky vysokých škôl** založenej v akademickom roku **1960/1961**.

Z hľadiska **formovania študijného a vedného odboru** sa Katedra andragogiky hlási ako k legitímnym k trom zdrojom podnetov na FiF UK:

- priamo nadviazala na formovanie študijnej špecializácie *výchova a vzdelávanie dospelých* v rámci študijného odboru *pedagogika* a neskôr samostatného študijného odboru *výchova a vzdelávanie dospelých* na Katedre pedagogiky FiF UK (1970/71 - 1985/86),
- zúročila podnety z teórie a praxe *vysokoškolskej pedagogiky*, ktorá bola na katedre dlhodobo rozvíjaná (od ak. roku 1960-1961) počas celého nami sledovaného obdobia, a ktorú možno chápať aj ako jednu zo špecifických aplikačných oblastí profesijnej výchovy a vzdelávania dospelého človeka,
- nadviazala na tvorivé impulzy prvého vysokoškolského štúdia *osvetý*, realizovaného na Katedre knihovníctva FiF UK (1960/61).

Krátko sa zastavme pri týchto troch prameňoch podnetov*.

1. Katedra pedagogiky vysokých škôl / Katedra vysokoškolskej pedagogiky (1960/1961 – 1985/1986)

Katedra pedagogiky vysokých škôl bola na Filozofickej fakulte UK založená v akademickom roku 1960/1961 ako pracovisko, ktorého cieľom bolo

* Pri prvom pripomenutí najvýraznejších osobností v súvislosti s históriou katedry budeme uvádzať ich súčasné akademické a vedecké tituly

prispieť k zvýšeniu pedagogickej úrovne učiteľov vysokých škôl, a to tak svojou vedecko-výskumnou činnosťou, ako aj výchovno-vzdelávacím pôsobením.

Katedra pedagogiky vysokých škôl sa zameriavala na problematiku výchovno-vzdelávacej a vedecko-výskumnej práce vysokej školy, a to jednak v širokom kontexte ich spoločenského a výchovno-vzdelávacieho poslania, ako aj užšie z hľadiska cieľa, obsahu, foriem, účastníkov a ďalších špecifik realizácie vysokoškolského štúdia. Už v akademickom roku 1961/1962 organizovala jednorazové školenia určené predovšetkým začínajúcim vysokoškolským učiteľom a v nasledujúcom akademickom roku realizovala aj systematické kurzy z teórie a metodiky vysokoškolskej pedagogiky. V prvom období to bolo pre jednotlivé fakulty Univerzity Komenského, neskôr aj pre iné vysoké školy na Slovensku. Školenia a kurzy boli aplikačne prispôbované potrebám a špecifikám vysokých škôl a fakúlt, pre ktoré boli určené. V akademickom roku 1962/63 vzniká pri katedre Kabinet didaktickej techniky (ako Kabinet moderných učebných pomôcok pôsobil do roku 1990), ktorého pracovníci sa aktívne podieľali na realizácii kurzov vysokoškolskej pedagogiky.

Založenie a smerovanie Katedry pedagogiky vysokých škôl bolo spojené predovšetkým s osobnosťou vtedajšieho dekana fakulty prof. PhDr. **Ernesta Sýkoru**, CSc., ktorý bol vedúcim katedry v rokoch 1961 - 1968.

Rok 1968 prináša zmenu názvu katedry a jej vedenia – katedra nesie názov **Katedra vysokoškolskej pedagogiky** (1968 - 1986). Vedúcim katedry (až do roku 1990) sa stáva prof. PhDr. **Rudolf Štepanovič**, DrSc., ktorý pôsobil na katedre od jej založenia (v rokoch 1976 - 1988 bol tiež dekanom fakulty).

Pripomeňme si súčasne ďalších učiteľov katedry, ktorí sa významne podieľali na činnosti katedry v uvedených 25 rokoch jej pôsobenia (1961 – 1986). Boli to najmä doc. dr. Martin Zeman (didaktika), doc. RNDr. Ľudmila Ambrušová, CSc. (procesy učenia, adaptácia študentov), PhDr. Dušan Hapala, CSc. a doc. PhDr. Atanás Karczub, CSc. (moderné učebné pomôcky), prof. PhDr. Viera Prusáková, CSc. (vysokoškolská didaktika), doc. PhDr. Emília Fulková, CSc. (odborná prax), doc. PhDr. Ing. Milan Gnoth (komunistická výchova), PhDr. Želmíra Sýkorová (dejiny vysokých škôl) a ďalší.

Z hľadiska úplnosti popisu inštitucionálneho vývoja katedry treba uviesť, že v rokoch 1975 - 1990 pri nej pôsobil Kabinet výskum mládeže na FiF UK.

Postupujúca emancipácia vedy o výchove a vzdelávaní dospelých sa stala veľkou výzvou pre Katedru vysokoškolskej pedagogiky. Do kurzov pre vysokoškolských učiteľov bola zaradená problematika ďalšieho odborného

vzdelávania, permanentného vzdelávania dospelých, modernizácie učebného procesu, informatizácie vzdelávania atď. Oblasť vysokoškolskej pedagogiky poskytovala v osemdesiatych rokoch stále väčší priestor na skúmanie potrieb a podmienok celoživotného vzdelávania človeka, čo sa prejavovalo v pedagogickej a vedecko-výskumnej práci katedry.

V polovici 80. rokov sa **vysokoškolská pedagogika začínala** už výraznejšie **chápať** aj ako **jedna zo špecifických aplikačných oblastí výchovy a vzdelávania dospelého človeka**. Prejavilo sa to o.i. v začleňovaní učiteľov Katedry vysokoškolskej pedagogiky do výučby študijného odboru výchova a vzdelávanie dospelých, aj keď ho v tomto období katedra nerealizovala.

2. Študijná špecializácia a študijný odbor výchova a vzdelávanie dospelých na Katedre pedagogiky FiF UK (1970/71 – 1985/1986)

Z hľadiska **formovania študijného odboru** andragogika súčasná Katedra andragogiky FiF UK **priamo nadviazala** na formovanie študijnej špecializácie a neskôr odboru *výchova a vzdelávanie dospelých* na Katedre pedagogiky FiF UK. Špecializácia *výchova a vzdelávanie dospelých* bola otvorená v rámci študijného odboru *pedagogika* v akademickom roku 1970/71 a od školského roku 1980/81 sa tu rozvíjala ako samostatný študijný odbor.

V 70. rokoch minulého storočia rástol záujem teoretikov o problematiku edukácie dospelých a spolu s tým prebiehal prirodzený proces rozvoja a diferenciacie vedných disciplín zaoberajúcich sa jej teóriou. Stále zreteľnejšie sa prejavovala potreba výstavby vied o výchove z hľadiska celoživotného vzdelávania. Koncepcia členenia vied o výchove na základe ontogenetického hľadiska - od všeobecnej vedy o výchove človeka (antropogogika) k vede o výchove detí a mládeže (pedagogika) a vede o výchove dospelého človeka (*výchova a vzdelávanie dospelých/andragogika*).

Budovanie špecializácie, neskôr aj odboru *výchova a vzdelávanie dospelých* na Katedre pedagogiky sa spájalo predovšetkým s osobnosťou prof. PhDr. PaedDr. **Jána Perhácsa**, CSc. s jeho pedagogickou, vedecko-výskumnou a publikačnou činnosťou. Bol zapojený do viacerých česko-slovenských výskumov v oblasti výchovy a vzdelávania dospelých, úzko spolupracoval s Osvetovým ústavom v Bratislave a ďalšími pracoviskami zameranými na vzdelávanie dospelých. Okrem prof. Perhácsa špecializačné disciplíny výchovy a vzdelávania dospelých zabezpečovali externí učitelia (doc. A. Kamiač, VŠE, doc. P. Paška, Osvetový ústav).

V sledovaných 15 rokoch existencie špecializácie či odboru *výchova a vzdelávanie dospelých* sa tieto neotvárali každý akademický rok. Napr. v akademickom roku 1984/1985 bol realizovaný v dennom štúdiu iba 4. ročník denného štúdia tohto študijného odboru. Systematickejšie bol tento študijný odbor otváraný formou štúdia popri zamestnaní, v ktorom v tomto školskom roku bol realizovaný 3., 4. a 5. roč. štúdia.

V študijnom programe z rokov 1984/1985 nachádzame v špecializačných disciplínach zameraných na výchovu a vzdelávanie dospelých mená učiteľov najmä z iných katedier fakulty: doc. J. Pichňa (Základy personalistiky), V. Wagner (Sociológia VVD), O. Blaškovič (Výchovné poradenstvo pre dospelých), z Katedry vysokoškolskej pedagogiky: M. Zeman (Teória riadenia VVD), A. Karczub (Didaktická technika) a J. Kalnický (Teória podnikovej výchovy), ktorý bol vedeckým ašpirantom prof. Štepanoviča ako aj externý učiteľ A. Kamiača (Ekonomika VVD) z VŠE. Z kmeňových pracovníkov Katedry pedagogiky špecializačne orientované disciplíny prednášajú: J. Perhács (Teória školskej VVD), M. Brenčičová (Teória mimoškolskej VVD). Až v nasledujúcom akademickom roku 1985/86 sa k nim priradí J. Mátej a J. Pšenák (Dejiny pedagogiky dospelých) a P. Kompolt (Základy pedagogiky dospelých).

Od akademického roku 1986/87 nastáva širšia reorganizácia výučby pedagogických predmetov na iných učiteľských fakultách UK (matematicko-fyzikálnej, prírodovednej) a v jej rámci aj preskupovanie zodpovednosti pedagogických katedier FiF UK za jej zabezpečovanie. Reorganizácia mala priniesť optimalizáciu výučby učiteľských disciplín na rôznych fakultách UK a výučby odboru VVD na FiF UK v súlade so základnou profiláciou oboch pedagogických katedier na Filozofickej fakulte UK (Katedry pedagogiky a Katedry vysokoškolskej pedagogiky).

Spojenie odborného potenciálu FiF UK zameraného na problematiku výchovy a vzdelávania dospelých na jednom fakultnom pracovisku viedlo k zmene garancii zabezpečovania študijného odboru *výchova a vzdelávanie dospelých*. Formálnym výrazom tejto zmeny bol rozšírený názov katedry – *Katedra vysokoškolskej pedagogiky, výchovy a vzdelávania dospelých*.

Z členov Katedry pedagogiky FiF UK prechádza na túto katedru iba J. Perhács. (Treba tu snáď uviesť aj v osobných rozhovoroch vyslovovaný názor niektorých členov Katedry pedagogiky, ktorý tento krok považovali za málo prediskutovaný, ba až za „mocenský prejav“ vedenia fakulty a univerzity). Skutočnosťou však ostáva, že na „novej“ Katedre vysokoškolskej pedagogiky, výchovy a vzdelávania dospelých rýchlo nastáva nebyvalý kvantitatívny a kvantitatívny rozvoj odboru *výchova a vzdelávanie dospelých*.

3. Katedra vysokoškolskej pedagogiky, výchovy a vzdelávania dospelých (1986-1990)

V rokoch 1986-1990 sa na *Katedre vysokoškolskej pedagogiky, výchovy a vzdelávania dospelých FiF UK* rovnomerne rozvíjali obe disciplíny: výchova a vzdelávanie dospelých (ako samostatný študijný odbor) a vysokoškolská pedagogika (ako postgraduálne štúdium). Katedra pri rozvíjaní odboru výchova a vzdelávanie dospelých plne zúročila podnety z oblasti teórie a praxe vysokoškolskej pedagogiky.

Vedúcou osobnosťou odboru vysokoškolská pedagogika ostáva R. Štepanovič. Pod jeho vedením vydáva katedra sériu publikácií *Základy pedagogiky vysokých škôl I – X*, učebnicu *Vysokoškolská pedagogika* a i.

Garantom odboru výchova a vzdelávanie dospelých na katedre sa stáva J. Perhács, autor viacerých monografií z tejto oblasti. V postupujúcich 80. rokoch sa stále výraznejšou osobnosťou najmä v oblasti didaktiky dospelých a koncepcnej práce katedry stáva V. Prusáková. Na dejiny výchovy a vzdelávania dospelých sa orientuje Ž. Sýkorová, na odbornú prax a mimoškolskú výchovu E. Fulková, problematikou riadenia katedry a tvorbou študijných programov sa zaoberá J. Matulčík.

Katedra sa výrazne podieľa na tvorbe hesiel a príprave Pedagogickej encyklopédie Slovenska (predsedovia odborných komisií: R. Štepanovič pre vysokoškolskú pedagogiku, J. Perhács pre výchovu a vzdelávanie dospelých, Ž. Sýkorová pre regionálnu pedagogiku, tajomníci komisií: R. Čornaničová pre vysokoškolskú pedagogiku, V. Prusáková pre žijúce osobnosti).

4. Študijný odbor osveta

Často opomínaným historickým, ale aj súčasným zdrojom rozvojových podnetov pre andragogiku sú poznatky a inšpirácie, ktoré vznikajú na poli teórie a praxe kultúrno-osvetovej práce. Z historického hľadiska (vo vzťahu k študijným odborom na Filozofickej fakulte) sú to tvorivé impulzy prvého vysokoškolského štúdia **osvety**, otvoreného na FiF UK v akademickom roku 1960/61 (ako štúdium popri zamestnaní) na vtedajšej Katedre knihovníctva. Bolo realizované s gesciou Karlovej univerzity v Prahe (formálne ako jej extenzia) a v spolupráci Osvetovým ústavom v Bratislave. Toto externé štúdium sa nepretavilo do zakotveného študijného odboru na tejto katedre (vývin štúdia osvety aj na KU v Prahe sa začal uberať iným smerom), jeho niektoré prvky sa však včlenili do špecializácie „výchovnovzdelávacia práca knižníc“.

Napriek tomu, bol to práve profesor tejto katedry – prof. PhDr. Štefan Pasiar, CSc., ktorého Dejiny ľudových výchovy na Slovensku a jeho ďalšie publikácie patria k jadru odbornej literatúry z oblasti dejín výchovy a vzdelávania dospelých.

Celé obdobie 60., 70. a 80. rokov minulého storočia **Osvetový ústav** v Bratislave popri metodologickej a odbornej činnosti sa venoval aj vedecko-výskumnej činnosti, autorskej a nakladateľskej príprave a vydávaniu pôvodných monografií. Boli tu vydané prvé monografie z oblasti teórie a metodiky výchovy a vzdelávania dospelých autorov P. Paška, J. Perhács, V. Fábry, M. Cirbes a ďalšie, ktoré plnili aj funkciu prvých učebníc študentov odboru výchovy a vzdelávania dospelých na FiF UK.

Záver

Po veľkých spoločensko-politických zmenách je často tendencia pri hodnotení minulosti túto zatracovať, demonizovať, či sa od nej aspoň distancovať, alebo tendencia dostať sa na opačnú pozíciu a minulosť legendarizovať. Nazdávam sa, že 20 rokov odstupe od „obdobia socializmu“ u nás by malo byť pre vedca dostatočnou dobou, aby bol schopný pristúpiť k dielu, ktoré vzniklo za oných predchádzajúcich nami načrtnutých 30 rokov s odstupom a z nánosov ideológie vylúpiť inšpiratívne jadro trvalého odkazu budovania študijného a vedného odboru andragogika na FiF UK.

Takúto (vedeckú) analýzu historického odkazu teórie pedagogiky dospelých a vysokoškolskej pedagogiky tohto obdobia považujem za aktuálnu výzvu pre súčasnú slovenskú andragogiku.

Literatúra a pramene

- GALLO, J. 1981. Súčasný stav a ďalšie perspektívy pedagogiky dospelých na Slovensku. *Osvetová práca*, roč. 31, č. 5, s. 4-8.
- PRUSÁKOVÁ, V., ČORNANIČOVÁ, R. 2005. Andragogika ako vedný a študijný odbor. In *Rozvoj študijného a vedného odboru pedagogika na Slovensku*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2005, s. 301-304.
- ŠTEPANOVIČ, R. 1973. Vysokoškolská pedagogika na Slovensku. In *Vysoká škola*, roč. 22, 1973/74, č. 1, s. 37-42.
- Študijný program špecializácie výchova a vzdelávanie dospelých z akademického roku 1970/71. In *Študijný program Filozofickej fakulty Univerzity Komenského školský rok 1970 – 1971*. Bratislava : Vydavateľstvo UK.

Študijný program odboru výchova a vzdelávanie dospelých z akademického roku 1984/85. In *Študijný program Filozofickej fakulty Univerzity Komenského školský rok 1984 – 1985*. Bratislava : Vydavateľstvo UK.

Študijný program odboru výchova a vzdelávanie dospelých z akademického roku 1985/96. In *Študijný program Filozofickej fakulty Univerzity Komenského školský rok 1985 – 1996*. Bratislava : Vydavateľstvo UK.

ZEMAN, M. *Vysokoškolská prednáška*. 1974. Sylaby pre poslucháčov kurzu vysokoškolskej pedagogiky zo dňa 12.03.1974. Z archívu autorky.